

بسم الله الرحمن الرحيم

نقش شیردهی در تربیت فرزند

درس گفتارهایی از: مسعود بسیطی

با اهتمام: عاطفه آذرنوش؛ زهرا مرادی

دوره‌ی «نقش شیردهی در تربیت فرزند» یکی از سلسله مباحث «تربیت فرزند»^۱ است که طی سه جلسه برای علاقمندان به این موضوع ارائه می‌گردد. در این درسنامه به تأثیرات منحصر به فرد شیردهی بر روی جسم و روح کودک و نقش این دوران در سعادت‌مندی یا شقاوت فرزند پرداخته می‌شود.

درس سوم: ۱۰ توصیه‌ی کلیدی برای یک شیردهی مطلوب

در دو جلسه‌ی گذشته به اهمیت دوران شیردهی و تأثیر منحصر به فرد این دوران بر تربیت و آینده‌ی فرزند پرداختیم. گفتیم شیردهی علاوه بر انتقال غذا، راهی برای انتقال محبت و همچنین روحیات و خصوصیات مادر به فرزند است. شیردهی می‌تواند طبیعت فرزند، خلق و خوی او و حتی چهره‌ی وی را تحت تأثیر قرار دهد. بنابراین، اگر فردی که مسوولیت شیردهی کودک را عهده دار می‌گردد از نظر جسمی و روحی فردی سالم نباشد، کودک لطمه خواهد خورد. تأکید نمودیم شیردهی می‌تواند فرصتی مغتنم برای والدین باشد تا کوتاهی‌هایی که پیش از تولد فرزندشان (مثلاً هنگام انعقاد نطفه یا دوران بارداری) در راه تربیت صحیح وی مرتکب شده‌اند را جبران نمایند.

در این جلسه در راستای بسترسازی تربیت صحیح فرزندان، به ۱۰ نکته‌ی کلیدی مرتبط با «شیردهی» اشاره می‌نماییم:

۱. تغذیه‌ی مادر از «غذای حلال و پاک» انجام شود.

^۱ به همت پایگاه علمی فرهنگی محمد (ص) دوره‌ای با نام «تربیت فرزند» به تدریج در پنج فصل با موضوعات زیر ارائه می‌گردد:

الف) تمهیدات تربیتی پیش از بارداری

ب) تأثیر دوران بارداری بر شکل‌گیری تربیت فرزند

ج) نقش شیردهی در تربیت فرزند

د) کیفیت تربیت در دوره‌های مختلف سنی

ه) تربیت جنسی فرزند

درسنامه‌ی پیش رو به موضوع فصل سوم یعنی «نقش شیردهی در تربیت فرزند» اختصاص دارد.

آنچه مادر از حلال یا حرام، پاک یا ناپاک، سالم یا فاسد می‌خورد، از طریق شیر به شیرخوارش منتقل می‌شود. بنابراین، مادر باید مراقب تغذیه‌ی خود خصوصا از حیث پاک و حلال بودن باشد. لقمه‌ی حرام محرومیت‌های متعددی برای آدمی ایجاد خواهد نمود که به عنوان نمونه می‌توان به واقعه‌ی جانسوز عاشورا اشاره کرد. واقعه‌ای که آدمی از قساوت و جهالت آنان که به عقل مسلم خلقت، فرزند و جانشین رسول خاتم، حسین بن علی تاختند، متحیر می‌گردد. امام حسین علیه السلام دلیل آنکه سپاه ابن زیاد از پذیرفتن «حق» رویگردان بودند و حتی هلهله می‌کردند تا صدای فرزند رسول خدا به گوش‌شان نرسد، لقمه‌ی حرام اعلام فرمودند.^۲ اگر دوست می‌داریم فرزندان «حق پذیر» داشته باشیم باید به تغذیه‌ی مادر در دوران شیردهی از حیث حلال و پاک بودن توجه ویژه‌ای نماییم.

۲. مادر «با وضو» به فرزندش شیر بدهد.

وضو سبب نورانیت روح و صفای باطن می‌گردد؛ آثار گناه را از جوارح پاک می‌سازد و بستری مناسب برای رشد حالات معنوی در آدمی ایجاد می‌کند.^۳ مادری که پیش از شیردهی وضو می‌گیرد این اثرات معنوی را به فرزندش منتقل می‌سازد. از این گذشته، وضو گرفتن پیش از خوردن غذا از آدابی است که مریبان الهی به انجامش تاکید نموده‌اند و آن را مایه‌ی سلامتی و افزایش رزق (مادی و معنوی) دانسته‌اند.^۴ مادر می‌تواند این عمل شایسته را به نیابت از خردسالش انجام دهد.

۲. "كُلُّكُمْ عَاصٍ لِّأَمْرِي غَيْرُ مُسْتَمِعٍ قَوْلِي فَقَدْ مَلِئْتُ بَطُونَكُمْ مِنَ الْحَرَامِ وَ طَبِعَ عَلَي قُلُوبِكُمْ وَيَلِكُمْ أ لَا تَنْصُونُ أ لَا تَسْمَعُونَ" یعنی: [اینک] همه‌ی شما با من مخالفت می‌کنید و گفتار مرا نمی‌شنوید، [چراکه] در اثر غذاهای حرام که شکم‌های شما از آنها انباشته شده، خداوند بر دل‌های شما مهر زده است. وای بر شما! چرا ساکت نمی‌شوید؟! چرا به سخنانم گوش فرا نمی‌دهید؟ بحارالانوار، ج ۴۵، ص ۸.

۳. در مکتب تربیت اهل بیت علیهم السلام وضو «نور» است و فرموده‌اند: "الْوُضُوءُ عَلَي الْوُضُوءِ نُورٌ عَلَي نُورٍ" یعنی: وضو بر روی وضو (تجدید وضو) نور بر روی نور است؛ وسائل الشیعه، ج ۱، ص ۳۷۷. رسول خاتم نیز وضو را برطرف کننده‌ی آثار گناه معرفی کرده‌اند و فرموده‌اند: "إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا تَوَضَّأَ فَغَسَلَ وَجْهَهُ تَنَاءَثَرَتْ ذُنُوبُ وَجْهِهِ وَ إِذَا غَسَلَ يَدَيْهِ إِلَى الْمِرْفَقَيْنِ تَنَاءَثَرَتْ عَنْهُ ذُنُوبُ يَدَيْهِ وَ إِذَا مَسَحَ رَأْسِهِ تَنَاءَثَرَتْ عَنْهُ ذُنُوبُ رَأْسِهِ وَ إِذَا مَسَحَ رِجْلَيْهِ ... تَنَاءَثَرَتْ عَنْهُ ذُنُوبُ رِجْلَيْهِ وَ إِنَّ قَالَ فِي أَوَّلِ وَضُوئِهِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ طَهَّرَتْ أَعْضَاؤَهُ كُلَّهَا مِنَ الذُّنُوبِ" یعنی: هنگامی که بنده وضو می‌گیرد و صورتش را می‌شوید آثار گناهان از چهره اش زدوده می‌شود، و زمانی که دو دستش را تا آرنج می‌شوید گناهانی که به وسیله‌ی دست‌هایش انجام داده از بین می‌رود، و آن وقت که سرش را مسح می‌کشد معصیت‌هایی که بوسیله سرش انجام داده زدوده می‌شود، و آن وقت که پاهایش را مسح می‌کشد گناهانی که به کمک پاهایش انجام داده از بین خواهد رفت؛ اگر کسی در اول وضو گرفتن «بسم الله الرحمن الرحيم» را [با توجه] بگوید تمام اعضایش از گناهان پاک می‌شود؛ همان، ج ۱، ص ۳۹۸.

۴. به عنوان نمونه به این روایات توجه فرمایید:

رسول خاتم به امیر مومنان فرمودند: "يَا عَلِيُّ إِنَّ الْوُضُوءَ قَبْلَ الطَّعَامِ وَ بَعْدَهُ شِفَاءٌ فِي الْجَسَدِ وَ يَمُنُّ فِي الرِّزْقِ" یعنی: ای علی؛ همانا وضو گرفتن قبل و بعد از غذا موجب سلامتی در بدن و افزایش در رزق می‌گردد؛ بحارالانوار، ج ۶۳، ص ۳۵۶.

در گذشته که منازل، آب لوله کشی نداشت، و یا حتی در هر خانه چاه آبی وجود نداشت، مادران برای آنکه در هر نوبت شیردهی وضو بگیرند با مشکلات متعددی روبرو می‌شدند. گاه گرمای تابستان و سرمای زمستان نیز مزید بر علت می‌شد. اما امروزه هیچ کدام از آن موانع و سختی‌ها بر سر راه مادر وجود ندارد. نیازی نیست مادر، یخ حوض خانه را بشکند و با آن آب، وضو بگیرد؛ بلکه کافی است در راه تربیت فرزندش کمی همت و غیرت به خرج دهد و همواره با وضو به پاره‌ی تنش شیر بدهد.

۳. «رو به قبله» به فرزند شیر بدهد.

گاهی کارهای کوچک، فوایدی عظیم به همراه خواهند داشت. رو به قبله شیر دادن به فرزند (البته با معرفت و توجه) از دسته‌ی همان کارهای کوچک اما با خروجی بزرگ است. مادر به هر حال باید در یک جهت به فرزندش شیر بدهد. اگر جهتی که انتخاب می‌کند رو به قبله باشد، این کار از او وقت یا انرژی ویژه‌ای نمی‌گیرد؛ اما در مقابل، بستر تربیتی مناسبی برای فرزندش مهیا می‌شود تا در آینده از لحاظ معنوی به خوبی رشد و پیشرفت نماید.^۵

۴. با گفتن «بسم الله الرحمن الرحيم» شیردهی را آغاز نماید.

بردن نام خدا هنگام غذا خوردن از واجبات است!^۶ غذایی که با ذکر نام خدا خورده شود برای فرد برکت^۷ و سلامتی^۸ به همراه می‌آورد؛ اما غذایی که بی یاد و نام رازق متعال خورده شود شیطان در آن شریک خواهد شد و برکت و سلامتی از آن فرد دور می‌گردد.^۹

امیر مومنان فرموده‌اند: "الْوُضُوءُ قَبْلَ الطَّعَامِ يَزِيدُ فِي الرِّزْقِ" یعنی: وضوی پیش از غذا رزق را زیاد می‌کند: همان، ج ۶۳، ص ۲۵۳.

امام صادق فرموده‌اند: "الْوُضُوءُ قَبْلَ الطَّعَامِ وَ بَعْدَهُ يَذْهَبَانِ الْفَقْرَ" یعنی: وضوی پیش و بعد از غذا فقر را می‌برد: همان، ج ۶۳، ص ۲۵۳.

۵. اهل بیت علیهم السلام بهترین حالت نشستن را رو به قبله معرفی فرموده‌اند: "خَيْرُ الْمَجَالِسِ مَا اسْتَقْبَلَ بِهِ الْقِبْلَةَ". وسائل الشیعه، ج ۱۲، ص ۱۰۹. همچنین رسول خاتم در بیشتر مواقع رو به قبله می‌نشستند. امام صادق می‌فرماید: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَجْلِسُ تَجَاهَ الْقِبْلَةِ": همان مدرک.

۶. حضرت زهرا سلام الله علیها می‌فرماید: "فِي الْمَائِدَةِ اثْنَا عَشْرَةَ خَصَلَةً يَجِبُ عَلَيَّ كُلِّ مُسْلِمٍ أَنْ يَعْرِفَهَا : أَرْبَعٌ مِنْهَا قَرْضٌ، وَ أَرْبَعٌ سَنَّةٌ، وَ أَرْبَعٌ تَأْدِيبٌ. فَأَمَّا الْقَرْضُ: فَالْمَعْرِفَةُ، وَالرِّضَا، وَالتَّسْمِيَةُ، وَالشُّكْرُ..." یعنی: آداب سفره دوازده مورد است که هر مسلمانی باید آنها را بداند: چهار مورد از آنها واجب است، چهار مورد مستحب و چهار مورد از باب رعایت ادب است. اما آن چهار موردی که واجب هستند عبارتند از: معرفت خدا، راضی بودن، نام خدا را بر زبان آوردن و شکرگزاری...: عوالم العلوم و مستدرکاته (فاطمه الزهرا)، ج ۱۱، ص ۹۲۰.

۷. رسول خاتم می‌فرماید: "إِذَا وُضِعَتِ الْمَائِدَةُ حَفَّهَا أَرْبَعَةٌ أَمْلَاقٍ فَإِذَا قَالَ الْعَبْدُ بِسْمِ اللَّهِ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ بَارَكَ اللَّهُ لَكُمْ فِي طَعَامِكُمْ ثُمَّ يَقُولُونَ لِلشَّيْطَانِ اخْرُجْ يَا فَاسِقُ لَا سُلْطَانَ لَكَ عَلَيْهِمْ فَإِذَا قَرَعُوا قَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ قَوْمٌ قَدْ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ فَأَدُّوا شُكْرَ رَبِّهِمْ فَإِذَا لَمْ يَسْمِ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ لِلشَّيْطَانِ ادْنُ يَا فَاسِقُ فَكُلْ مَعَهُمْ وَ إِذَا رُفِعَتِ الْمَائِدَةُ وَ لَمْ يَذْكُرِ اللَّهُ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ قَوْمٌ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ فَسُوا رَبَّهُمْ" یعنی: چون سفره گسترده می‌شود چهار هزار ملک دور آن را احاطه می‌کنند. اگر بنده‌ی خدا « بِسْمِ اللَّهِ » گفت: ملائکه می‌گویند: خدا به شما و طعامتان برکت بدهد و شیطان را دور می‌کنند، و بعد از فارغ شدن از غذا اگر آن بنده گفت: « الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ »

پس به نیابت از فرزندان «بسم الله الرحمن الرحيم» بگویند تا شیری که می‌خورد برایش برکت و سلامت به ارمغان آورد و همچنین از همان خردسالی به این امر تربیتی ترغیب و عامل گردد.

۵. در «حال گناه» یا در «مجلس گناه» به فرزند شیر ندهد.

گاهی مادران، بی توجه به آنکه کودک معصومی در حال ارتزاق از ایشان است، در همان حال شیردهی به گناهانی همچون دروغ، غیبت و ... مشغول می‌شوند. تاثیر گناه بر شیر مادر و نهایتا اثرش در روح کودک سبب محرومیت وی از پیشرفت‌های معنوی می‌گردد. به عنوان نمونه خداوند متعال، غیبت کردن از فردی ایمان دار را همانند خوردن گوشت برادر مرده معرفی فرموده است.^{۱۰} همانگونه که مادر از خوردن غذای فاسد و بیماری زا اجتناب می‌کند باید از غیبت کردن که روح خود و شیرخوارش را بیمار می‌کند، دوری نماید. اگر مادر نمی‌خواهد سبب بیماری روح و جان فرزندش شود و در آینده عقب ماندگی‌های معنوی برای فرزندش ایجاد گردد، باید مراقب باشد تا با بی تقوایی، شیر خود را آلوده نسازد و خصوصا هنگام شیردهی از گناه فاصله بگیرد.

مادران نه تنها نباید در حال گناه به فرزندشان شیر بدهند؛ بلکه باید مراقب باشند در مجلس گناه و محفلی که در آن کارهای بی‌هوده و دور از رضای خدا صورت می‌گیرد نیز به فرزندشان شیر ندهند. حضور در مجلسی

ملائکه می‌گویند: اینها گروهی هستند که خداوند به ایشان نعمت داد و شکر این نعمت را اداء کردند. اما اگر بنده خدا در اول سفره «بسم الله» نگفت ملائکه به شیطان می‌گویند: که ای فاسق بیا و با ایشان طعام بخور و اگر بنده از غذا خوردن فارغ شد و «الحمد لله» نگفت ملائکه می‌گویند: ایشان گروهی هستند که خدا به اینها نعمت داد اما آنها پروردگار خویش را فراموش کردند: بحارالانوار، ج ۶۳، ص ۳۷۱.

۸. رسول خاتم ضمن آموختن دعای هنگام خوردن و نوشیدن، تاکید فرموده‌اند که با یاد و نام خدا ضرری به کسی نخواهد رسید. پس آنچه می‌خوریم، اگر با ذکر «بسم الله» باشد بیماری در پی نخواهد داشت: "إِذَا أَكَلْتَ طَعَامًا أَوْ شَرِبْتَ شَرَابًا فَقُلْ بِسْمِ اللَّهِ وَ يَاللَّهِ الَّذِي لَا يَصُرُّ مَعَ اسْمِهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَ لَا فِي السَّمَاءِ يَا حَيُّ يَا قَيُّوْمُ لَمْ يَصِبْكَ مِنْهُ دَاءٌ وَ لَوْ كَانَ فِيهِ سَمٌ": بحارالانوار، ج ۶۳، ص ۳۸۴. همچنین در همین رابطه (نام خدا و سلامتی از غذا) می‌توان به ماجرای مسموم ساختن غذای پیامبر و یاران شان توسط یکی از دشمنان اشاره داشت. در آن ماجرا پیش از خوردن غذا به دستور رسول خاتم، امیر مومنان این دعا را تلاوت فرمودند: "بِسْمِ اللَّهِ الشَّافِي بِسْمِ اللَّهِ الْكَافِي بِسْمِ اللَّهِ الْمُعَافِي بِسْمِ اللَّهِ الَّذِي لَا يَصُرُّ مَعَ اسْمِهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَ لَا فِي السَّمَاءِ وَ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ" سپس همگی از غذا خوردند بی آنکه ضرری به ایشان برسد. پس از رفتن پیامبر و یاران شان دشمنان به گمان آنکه آشپز فراموش کرده سم را داخل غذا بریزد بر سر سفره نشستند و از همان غذا خوردند و با خدعه‌ی خود از پای در آمدند: بحارالانوار، ج ۱۷، ص ۳۲۹.

۹. بنگرید به پاورقی شماره ۷.

۱۰. "يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ... لَا يَغْتَبُ بَعْضُكُم بَعْضًا أَيُّبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَ اتَّقُوا اللَّهَ ... " یعنی: ای کسانی که ایمان آورده‌اید ... از یکدیگر غیبت مکنید. آیا یکی از شما دوست دارد که گوشت برادر مرده خود را بخورد؟ بی‌گمان آن را ناخوش و ناپسند می‌دارید. پس از خدای پروا کنید ...: قرآن کریم، سوره حجرات، آیه ۱۲.

که در آن، رفتاری خلاف عقل و رضای خدا صورت می‌گیرد سبب فساد ایمان^{۱۱} و سُر خوردن به دامان شیطان می‌گردد.^{۱۲} از همین رو به شدت از حضور در چنین مجالسی نهی شده‌ایم.^{۱۳} آیا شیر دادن به فرزند دل‌بندتان در چنین فضایی کاری عقلانی و پسندیده است؟ مگر نه اینکه روحيات مادر و حتی آنچه به آن توجه می‌کند یا در آن تفکر می‌نماید، هنگام شیردهی بر فرزند تاثیرگذار است؟ پس چگونه حال مادر که با حضور در مجلس گناه، ایمانش در حال فساد است و از یاد خدا غافل گردیده و همنشین شیطان شده در فرزندش اثر نکند؟

۶. با «محبت» شیر بدهد.

هر وقت کودک شیر می‌خواهد، مادر باید با مهربانی درخواستش را اجابت نماید. نگوید «چقدر می‌خوری؟ خسته شدم. تو که تازه شیر خوردی.» حتی اگر زمان کوتاهی از شیر خوردنش می‌گذرد، مادر باز هم کودک را با عاطفه در آغوش بگیرد، او را با جملات محبت آمیز مورد خطاب قرار دهد و با میل و رغبت به وی شیر بدهد. مادر باید بداند سختی‌هایی که در این راه متحمل می‌شود، به گونه ای دیگر جبران می‌گردد. در مکتب اسلام جایگاه زن شیرده نزد خداوند همانند مجاهدی است که در راه خدا جدّ و جهد می‌کند و پاداش ویژه‌ای دریافت می‌نماید.^{۱۴} همواره به نیازهای اساسی کودک «سریع» و با «محبت» پاسخ دهید تا در آینده با فرزندى نا امید و بی اعتماد به دیگران مواجه نگردید.

۷. با «روحیه‌ای سالم» به بچه شیر بدهید.

نباید مادر با استرس، ناراحتی یا خشم و همچنین افکار ناسالم و منفی به فرزند شیر بدهد. همانطور که پیش تر نیز تاکید شد حالات و روحيات مادر حین شیردهی، به شیرخوار منتقل می‌گردد. برای آنکه روحیه و خلقیات فرزند دچار آسیب نشود، نه فقط مادر، بلکه اطرافیان، خصوصاً پدر باید مراقب باشند تا شرایط مطلوبی از نظر روحی برای مادر و فرزند مهیا گردد.

۸. هنگام شیردهی «قرآن» بخواند.

^{۱۱}. امیر مومنان می‌فرمایند: "مَجَالِسُ اللَّهِ تُفْسِدُ الْإِيمَانَ" یعنی: مجالس لهو، ایمان را فاسد می‌گرداند: غرر الحکم و درر الکلم، ص ۷۰۸.

^{۱۲}. امیر مومنان می‌فرمایند: "مَجَالِسَةُ أَهْلِ اللَّهِ يَنْسِي الْقُرْآنَ وَ يَحْضُرُ الشَّيْطَانَ" یعنی: همنشینی با اهل لهو و گناه، موجب فراموشی قرآن و حضور شیطان می‌شود: بحارالانوار، ج ۷۴، ص ۲۹۱.

^{۱۳}. امام صادق می‌فرمایند: "لَا يَنْبَغِي لِلْمُؤْمِنِ أَنْ يَجْلِسَ مَجْلِسًا يَعْصَى اللَّهُ فِيهِ وَ لَا يَقْدِرُ عَلَى تَغْيِيرِهِ": برای مؤمن جایز نیست در مجلسی بنشیند که در آن معصیت خدا می‌شود و او قدرت بر تغییر دادن آن را ندارد: بحارالانوار، ج ۷۱، ص ۱۹۹؛ همچنین ایشان در حدیثی دیگر می‌فرمایند: "لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ اللَّهِ مُعْرَضٌ عَنْ أَهْلِهَا" یعنی: به خانه‌هایی که خدا از اهل آنها اعراض دارد، داخل نشوید: وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۳۰۶.

^{۱۴}. رسول خاتم می‌فرمایند: "لِلْمَرْأَةِ مَا بَيْنَ حَمْلِهَا إِلَى فِطَامِهَا مِنَ الْأَجْرِ كَالْمُرْأِطِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَإِنْ هَلَكَتْ فِيمَا بَيْنَ ذَلِكَ كَانَ لَهَا مِثْلُ مَنْزِلَةِ الشَّهِيدِ" یعنی: برای زن از زمان بارداری تا پایان شیردهی اجری برابر مجاهد در راه خدا منظور می‌گردد و اگر در این میان از دنیا برود شهید محسوب می‌شود: بحارالانوار، ج ۱۰۱، ص ۹۷.

تلاوت قرآن - با توجه و تدبیر در معانی آن - سبب باروری ایمان،^{۱۵} استجابت دعاها،^{۱۶} فزونی خیر و برکت،^{۱۷} بخشودگی خطاها و گناهان،^{۱۸} نورانیت و صفای دل،^{۱۹} ... می‌شود. مادران می‌توانند فرزندان دل‌بند خود را از زمان جنینی و سپس شیرخوارگی با کلام خدا مأنوس سازند و به تعبیر امام صادق علیه السلام، قرآن را با گوشت و خون فرزند عجین سازند.^{۲۰}

۹. با «یاد و محبت به اهل بیت» شیر بدهد.

اگر پدر و مادر دوست می‌دارند فرزندی حق‌پذیر و محبّ اهل بیت داشته باشند، باید زمینه‌اش را در دوران شیرخوارگی فرزندشان مهیا سازند. مادری که هنگام شیردهی فکر و توجهش را به محبتی که از اهل بیت علیهم السلام در سینه دارد، معطوف می‌سازد، فرزندش را از محبت این برترین و برگزیده‌ترین بندگان الهی سیراب می‌کند و زمینه‌ی هدایت و حق‌پذیری او را ایجاد می‌کند. در ماجرای پسر شیخ فضل الله نوری و شیری که از زنی مبعض اهل بیت نوشیده بود، به این نکته اشاره شد که محبت یا دشمنی با هدایتگران الهی از طریق شیر بر جان شیرخوار تاثیر می‌گذارد و می‌تواند سعادت یا شقاوت فرزند را رقم بزند. لذا اگر مادران، شیرهی جان خویش را با یاد خدا و همراه با محبت به محبوب‌ترین بندگان خدا به فرزندان‌شان بنوشانند، در واقع زمینه‌ی سعادت‌مندی فرزندان‌شان را مهیا نموده‌اند. در همین راستا فرستادن **صلوات** بر پیامبر و اهل بیت توصیه می‌گردد.

توجه به امام زمان علیه السلام به عنوان هدایتگر زنده‌ی این عصر و آخرین بازمانده از اهل بیت علیهم السلام نمرات و برکات ویژه‌ای به همراه خواهد داشت. مادر می‌تواند هنگام شیردهی **دعای فرج** بخواند و سپس با لحنی محبت آمیز به فرزندش بگوید «ان شاءالله از یاوران خدا و حجت خدا شوی». این کلام و آرزوی قلبی

^{۱۵}. امیر مومنان می‌فرمایند: "لِقَاحُ الْإِيْمَانِ تِلَاوَةُ الْقُرْآنِ" یعنی: تلاوت قرآن سبب باروری ایمان می‌گردد؛ غرر الحکم و درر الکلم، ص ۵۷۲.

^{۱۶}. امام حسن مجتبی می‌فرمایند: "مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ كَانَتْ لَهُ دَعْوَةٌ مُجَابَةً إِمَّا مُعَجَّلَةً وَإِمَّا مُؤَجَّلَةً" یعنی: هر کس قرآن بخواند دیر یا زود دعایش مستجاب می‌گردد؛ بحارالانوار، ج ۸۹، ص ۲۰۴.

^{۱۷}. رسول خاتم می‌فرمایند: "تَوَرَّوْا بِيَوْمِكُمْ بِتِلَاوَةِ الْقُرْآنِ ... فَإِنَّ الْبَيْتَ إِذَا كَثُرَ فِيهِ تِلَاوَةُ الْقُرْآنِ كَثُرَ خَيْرُهُ ..." یعنی: خانه‌های خود را با تلاوت قرآن نورانی کنید ... هنگامی که در خانه‌ای قرآن زیاد خوانده شود خیر و برکت هم در آن فزونی یابد؛ همان، ج ۸۹، ص ۲۰۰.

^{۱۸}. امام صادق می‌فرمایند: "مَا يَمْنَعُ التَّاجِرَ مِنْكُمْ الْمَشْغُولَ فِي سَوْفِهِ إِذَا رَجَعَ إِلَى مَنْزِلِهِ أَنْ لَا يَنَامَ حَتَّى يَقْرَأَ سُورَةَ مِنَ الْقُرْآنِ فَتُكْتَبَ لَهُ مَكَانَ كُلِّ آيَةٍ يَقْرُؤُهَا عَشْرُ حَسَنَاتٍ وَ يَمْحَى عَنْهُ عَشْرُ سَيِّئَاتٍ" یعنی: چه مانعی دارد که یک تاجر در بازار که سرگرم داد و ستد است، وقتی به خانه آمد، پیش از آن که بخوابد، سوره‌ای از قرآن بخواند تا به هر آیه ده حسنه به او بدهند و ده گناه از او محو شود؟؛ بحارالانوار، ج ۸۹، ص ۲۰۲.

^{۱۹}. رسول خاتم فرموده‌اند: "إِنَّ هَذِهِ الْقُلُوبَ تَصْدَأُ كَمَا يَصْدَأُ الْحَدِيدُ قِيلَ قَمَا جَلَاؤُهَا قَالَ ذِكْرُ اللَّهِ وَ تِلَاوَةُ الْقُرْآنِ" یعنی: بدون شك این دل‌ها زنگار می‌گیرند همچنان که آهن زنگ می‌زند. عرض شد: صیقل آن به چیست؟ فرمود: قرائت قرآن.

^{۲۰}. "مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ وَ هُوَ شَابٌّ مُؤْمِنٌ إِخْتَلَطَ الْقُرْآنُ بِلَحْمِهِ وَ دَمِهِ ..." یعنی: هر مؤمنی که در جوانی قرآن تلاوت کند، قرآن با گوشت و خونسش می‌آمیزد ...؛ بحارالانوار، ج ۸۹، ص ۱۸۷.

که با محبت بیان گردیده با روح و جان کودک عجین می‌شود و بستر مناسبی برای او ایجاد می‌کند تا در آینده بتواند امام زمانش را یاری دهد.

مادری که خدای متعال و جانشین زنده‌ی او بر روی زمین را حاضر و ناظر بر احوال خلق می‌داند و از این پدر مهربان (امام زمان علیه السلام) در رشد و تربیت فرزندش یاری می‌جوید، خود و فرزندش را مشمول عنایت و توجه ویژه‌ی خدا و حجتش کرده است.

به خاطر داشته باشیم اهل بیت علیهم السلام امین‌ترین و کریم‌ترین مخلوقات خدا هستند؛ بنابراین اگر فرزندانمان را به ایشان بسپاریم و از این خاندان کرامت و هدایت در راه تربیت و بالندگی ایشان یاری بجویم، دست ردّ به سینه‌مان نمی‌زنند.

۱۰. پس از شیردهی «شکر الهی» را به جای آورد.

تشکر از خالق از آداب غذا خوردن است که بر ایمان داران به رازق متعال واجب گردیده است.^{۲۱} از همین رو شایسته است هنگامی که کودک از شیر خوردن دست می‌کشد، مادر از جانب خود و همچنین به نیابت از فرزندش، از خداوند مهربان به صورت قلبی و زبانی تشکر کند و بگوید «الحمد لله رب العالمین».^{۲۲} به این نکته توجه داشته باشد که خداوند حکیم بهترین و کامل‌ترین غذایی را که فرزندش می‌توانست داشته باشد، در وجود مادر قرار داده است؛ غذایی سالم، با برکت، مغذی؛ غذایی ارزشمند اما ارزان و در دسترس؛ غذایی که می‌تواند رشد جسمی و معنوی کودک دلبنده را تامین سازد. حال که مادر و فرزند از چنین نعمت ارزشمندی بهره‌مند هستند عقل و ادب حکم می‌کند از صاحب نعمت تشکر کنند. با این رفتار، مادر روحیه‌ی شکرگزاری از خدا و همچنین واسطه‌های نعمت را در فرزند ایجاد می‌نماید.

جایگاه مادری که به فرزند خود شیر می‌دهد:

به سبب نقش مهم و تاثیرگذار مادران در دوران شیردهی بر آینده‌ی کودک و سختی‌هایی که مادران در راه ایجاد یک شیردهی مطلوب متحمل می‌شوند، خداوند مهربان پاداش‌های بزرگی برای ایشان در نظر گرفته است. تا آنجا که به ازای هر «مک زدن» کودک، برای مادر ثواب آزاد ساختن گرفتاری از خاندان اسماعیل علیه السلام منظور می‌گردد.^{۲۳}

زن شیرده، پاداش روزه‌دار شب زنده دار را دریافت خواهد نمود^{۲۴} و با پایان دوران شیردهی، خداوند از گناهان او در می‌گذرد.^{۲۵}

^{۲۱}. بنگرید به پاورقی شماره ۶.

^{۲۲}. بنگرید به پاورقی شماره ۷.

^{۲۳}. رسول خاتم می‌فرمایند: "قَادَا أَرْضَعَتْ كَان لَهَا يَكُلُّ مَصَّةً كَوْدِلٍ عِنَقٌ مُحَرَّرٌ مِنْ وُلْدِ إِسْمَاعِيلَ ...". یعنی: هنگامی که [مادر] فرزندش را شیر می‌دهد به ازای هر مکیدنی ثواب آزاد کردن فرزندی از فرزندان در بند حضرت اسماعیل (ع) را خواهد داشت: بحارالانوار، ج ۱۰۱، ص ۱۰۷.

آری؛ در مکتب اسلام از مادر شیرده با عنوان مجاهد فی سبیل الله (یعنی کسی که در راه خدا جدّ و جهد می‌کند) یاد شده^{۲۶} و برای مادری که در دوران شیردهی فوت کند، اجر و پاداش شهید (یعنی کسی که در راه خدا کشته شده) منظور می‌گردد.^{۲۷}

با وجود همه‌ی آنچه که در ضرورت تغذیه فرزند با شیر مادر گفته شد و همچنین نقش منحصر به فرد مادر در دوران شیردهی بر تربیت فرزند و نیز پاداش‌های متعددی که خداوند برای مادر شیرده در نظر گرفته، **مادر، مجبور به شیردهی نیست!** در مکتب تربیتی اهل بیت علیهم السلام، مادر برای شیر دادن به فرزند خویش هیچ اجباری ندارد^{۲۸} و حتی می‌تواند به ازای شیری که به فرزندش می‌دهد، از همسر خود دستمزد دریافت نماید!^{۲۹}

در این سه درس تلاش نمودیم تا اهمیت دوران شیردهی و تاثیر آن بر تربیت فرزند را متذکر گردیم. به یاد داشته باشیم هرگونه کاستی در دوران شیردهی سبب درد سرها و گرفتاری‌های بزرگتری در آینده خواهد شد که برخی از آنها به راحتی قابل حل نخواهند بود. با سهل انگاری در دوران شیردهی زمینه‌ی شقاوت و عاقبتی شوم برای فرزندان ایجاد نکنیم. اگر مشتاق سعادت‌مندی او هستیم، دوران شیردهی مطلوبی برایش مهیا سازیم.

البته همانطور که در **جلسه‌ی پیش** ذیل ماجرای فرزند شیخ فضل الله نوری تاکید گردید:

چنین نیست که شخصی در اثر کوتاهی یا خطای والدینش در مراحل مختلف تربیتی (اعم از انعقاد نطفه، بارداری، شیردهی و ...) نسبت به انجام کارهای ناشایست **اجبار** پیدا کرده باشد. خداوند حکیم، انسان را صاحب عقل و اختیار آفریده و آدمی با ابزار عقل، خوب را از بد تشخیص می‌دهد و در نهایت تصمیم می‌گیرد بین کار عقلانی و غیر عقلانی کدام را انتخاب نماید. بستر تربیتی نامناسب می‌تواند سبب افزایش گرایش آدمی به رفتار و اعمال ناشایست گردد؛ اما هیچگاه انسان را مجبور به انجام رفتار ناشایست نمی‌کند. تربیت نادرست می‌تواند ترک خطا را

^{۲۴}. رسول خاتم می‌فرماید: "فَإِذَا وَضَعَتْ حَمْلَهَا وَ أَخَذَتْ فِي رِضَاعِهِ فَمَا يَمِصُّ الْوَلَدُ مِصَّةً مِنْ لَبَنِ أُمِّهِ إِلَّا كَانَ بَيْنَ يَدَيْهَا نُورًا ساطِعًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَعْجَبُ مَنْ رَأَاهَا مِنَ الْأَوَّلِينَ وَ الْآخِرِينَ، وَ كُتِبَتْ صَائِمَةٌ وَ قَائِمَةٌ... فَإِذَا فَطَمَتْ وَ لَدَّهَا، قَالَ الْحَقُّ جَلَّ ذِكْرُهُ: يَا أَيَّتُهَا الْمَرْأَةُ، قَدْ عَفَرْتُ لَكِ مَا تَقَدَّمُ مِنَ الدُّنُوبِ فَاسْتَأْنِفِي الْعَمَلَ" یعنی: پس آنگاه که مادر وضع حمل کرده و شروع به شیردادن نوزاد کند، به هر بار میکند شیر مادر در روز قیامت نوری درخشان در برابرش جلوه کند و هر کس از گذشتگان و آیندگان آن را مشاهده کند به شگفتی در آید و در نامه‌ی عمل، روزه دار شب زنده دار ثبت گردد ... پس اگر فرزندش را از شیر گرفت، خدای متعال به او فرماید ای زن! بدان که تمام گناهانت را آمرزیدم، پس عمل خود را از سر بگیر: مستدرک الوسائل، ج ۱۵، ص ۱۵۶.

^{۲۵}. همان.

^{۲۶}. بنگرید به پاورقی شماره ۱۴.

^{۲۷}. همان.

^{۲۸}. امام صادق علیه السلام فرموده‌اند: "لَا تُجْبَرُ الْمَرْأَةُ عَلَى رِضَاعِ وَلَدِهَا" یعنی: زن بر شیر دادن فرزندش اجباری ندارد: مستدرک الوسائل، ج ۱۵، ص ۱۶۳.

^{۲۹}. خداوند حکیم در قرآن کریم می‌فرماید: "فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَارْتُوهُنَّ أَجُورَهُنَّ" یعنی: اگر [همسران‌تان به فرزندان‌تان] شیر دادند اجرت شان را بدهید: قرآن کریم، سوره طلاق، آیه ۶.

در فردی بسیار دشوار سازد؛ اما با این وجود چنین نیست که وی را در ترک آن رفتار عاجز سازد. پدر و مادر، با تربیت صحیح می‌توانند فرزندشان را در گرایش به خوبی‌ها و ترک خطاها یاری نمایند؛ یا با تربیت نادرست، او را به سوی انجام بدی‌ها متمایل سازند؛ اما شیوهی تربیتی ایشان اختیار فرزند را در انتخاب خوبی یا بدی از بین نمی‌برد.

سخن آخر اینکه:

«دوران شیردهی» را در امر تربیت فرزندان مان مغتنم بدانیم و بستر حق‌پذیری و گرایش به خوبی‌ها را در نهاد آنها ایجاد نماییم.

نکات مهم این جلسه:

- والدینی که درصدد تربیت صحیح فرزندشان هستند، ۱۰ نکته‌ی کلیدی زیر را در دوران شیرخوارگی او رعایت فرمایند:

- تغذیه‌ی مادر از «غذای حلال و پاک» انجام شود.
- مادر «با وضو» به فرزندش شیر بدهد.
- «رو به قبله» به فرزند شیر بدهد.
- با گفتن «بسم الله الرحمن الرحيم» شیردهی را آغاز نماید.
- در «مجلس گناه» و در «حال گناه» به فرزند شیر ندهد.
- با «محبت» شیر بدهد.
- با «روحیه‌ای سالم» به بچه شیر بدهد.
- هنگام شیردهی «قرآن» بخواند.
- با «یاد و محبت به اهل بیت» شیر بدهد.
- پس از شیردهی «شکر الهی» را به جای آورد.

- در ازای سختی‌هایی که مادر در دوران شیردهی متحمل می‌شود، خداوند متعال پاداش‌های ویژه‌ای برای او در نظر می‌گیرد. تا آنجا که گناهان او را می‌آمرزد و او را مجاهد در راه خود قلمداد می‌نماید.

- با وجود تاکید ویژه‌ای که اسلام بر شیردهی فرزند با شیر مادر دارد، در این مکتب، مادر برای شیر دادن به فرزند خویش هیچ اجباری ندارد و حتی می‌تواند به ازای شیری که به فرزندش می‌دهد، از همسر خود دستمزد دریافت نماید!

- شیردهی می‌تواند **گرایش** فرزند را به انجام خوبی‌ها یا ارتکاب بدی‌ها تحت تاثیر قرار دهد؛ اما **اختیار** او را در انتخاب خوبی یا بدی از بین نمی‌برد (به دلیل تربیت نادرست، فرزند **مجبور** به انجام فعل ناشایست نمی‌شود).